

Iekļaujošas izglītības atbalsta plāns

2024. – 2028. gadam

bērniem ar uzvedības grūtībām skolu vidē

(Pastiprinātas atbalsta sistēmas izveide)

Projektu “Sociālās atstumtības riskam pakļauto jauniešu (skolēnu ar uzvedības problēmām) interešu aizstāvība, veidojot valsts atbalsta sistēmu” finansē Sabiedrības integrācijas fonds no Kultūras ministrijas piešķirtajiem valsts budžeta līdzekļiem.

Par sagatavoto materiālu saturu atbild Bērnu slimnīcas fonds.

Projekta īstenošanas laiks: 2023. gada 1. janvāris - 2024. gada 31. oktobris.

Satura rādītājs

1. Informācija par projektu, dokumenta mērķis.....	2
1.1. Diskusijas	2
1.2. Kvalitatīvais pētījums par pusaudžu agresīvo uzvedību.....	2
1.3. Pētījums par citu valstu pieredzi un praksti, sniedzot atbalstu bērniem ar uzvedības grūtībām izglītības sistēmā	3
1.4. Izpēte par Latvijas skolās realizētām programmām vardarbības mazināšanai	3
2. Pašreizējā situācija.....	4
2.1. Agrīnās preventīvās atbalsta sistēmas izveide.....	4
2.2. Bērnu aizsardzības centra iniciatīvas	5
2.3. Izglītības un zinātnes ministrijas iniciatīvas.....	5
2.4. Veselības ministrijas iniciatīvas	6
3. Esošās atbalsta sistēmas iztrūkstošie posmi	7
4. Rekomendācijas pastiprinātā atbalsta sistēmas izveidei	9
4.1. Pedagogu apmācība un supervīzija	9
4.2. Sociālo prasmju grupas bērniem izglītības iestādēs.....	9
4.3. Praktiski instrumenti skolām	10
4.4. Vides pielāgošana dažādam sensorajam jūtīgumam.....	10
4.5. Paredzamas skolas vides un dienas kārtības veidošana	11
4.6. Iekļaušanas plāni pārejas periodos	11
4.7. Atgriešanās plāni pēc mācību pārtraukuma.....	11
4.8. Labās prakses piemēru analīze	12
4.9. Aktivitāšu veidošana piederības sajūtai	12
4.10. Vecāku atbalsta grupas	12
4.11. Papildu atbalsta personāls	12
4.12. Sadarbības attīstīšana ar vecākiem.....	12
4.13. Vislatvijas talka – Co-dizaina projekts.....	12
4.14. Semināri izglītības pārvalžu darbiniekiem	12

1. Informācija par projektu, dokumenta mērķis

Bērnu slimnīcas fonda īstenotais projekts “**Sociālās atstumtības riskam pakļauto jauniešu (skolēnu ar uzvedības problēmām) interešu aizstāvība, veidojot valsts atbalsta sistēmu**” tika realizēts ar mērķi sniegt informatīvi izglītojošu atbalstu un interešu aizstāvību bērniem ar uzvedības grūtībām, tai skaitā pirmsskolas vecuma bērniem, kā arī, sadarbībā ar nozares profesionāļiem un lēmumpieņēmējiem, izstrādāt iekļaujošas izglītības atbalsta plānu, kas vērsts uz bērnu ar uzvedības problēmām sekmīgu iekļaušanu izglītības apguves procesā, nepieciešamo atbalsta pakalpojumu iekļaušanu valsts apmaksātā atbalsta sistēmā, īpaši koncentrējoties uz pašreizējās sistēmas analīzi un trūkumu identificēšanu izglītības iestādēs. Projekta aktivitātes ietvēra analītiskus pētījumus un kvalitatīvas intervijas ar pedagogiem, psihologiem un ģimenēm, lai noteiktu reālo situāciju un praksē pielietotās metodes. Īpaša uzmanība tiek pievērsta diskusijām ar vietējiem un starptautiskajiem ekspertiem, lai veicinātu labāko praksi un izstrādātu inovatīvus risinājumus.

Viens no būtiskiem projekta uzdevumiem ir nodrošināt atbalsta mehānismu izstrādi, kas aizpilda pašreizējo atbalsta sistēmu iztrūkstošos aspektus. Tas ietver individuālu pieeju katram skolēnam, izstrādājot praktiskus ieteikumus un risinājumus, kas palīdz uzlabot skolēnu uzvedību un veicina viņu iekļaušanos izglītības procesā. Projekta gaitā tika apzināta arī starptautiskā pieredze un labās prakses piemēri, kas pielāgojami Latvijas vajadzībām, nodrošinot ilgtermiņa, uz pierādījumiem balstītu atbalstu.

1.1. Diskusijas

Projekta ietvaros notika desmit nozīmīgas diskusijas ar mērķi veicināt sadarbību un pieredzes apmaiņu starp dažādām iesaistītajām pusēm. Diskusijās piedalījās valsts institūciju pārstāvji, nozares eksperti, pedagogi, psihologi, nevalstisko organizāciju pārstāvji un citi iesaistītie dalībnieki. Tika analizēta esošā atbalsta sistēma izglītības iestādēs, identificēti tās trūkumi un izstrādāti priekšlikumi iztrūkstošajam atbalstam. Diskusijās tika apskatītas labās prakses piemēri, ārvalstu pieredze un attīstītas rekomendācijas efektīvai uzvedības problēmu risināšanai, stiprinot ilgtspējīgu, uz pierādījumiem balstītu pieeju. Katrs no šiem pasākumiem sekmēja jaunu risinājumu radīšanu un praktisku ieteikumu izstrādi, kas pielāgojami skolēnu un pedagogu vajadzībām.

[SAITE UZ PROJEKTA AKTUALITĀTĒM](#)

1.2. Kvalitatīvais pētījums par pusaudžu agresīvo uzvedību

Kvalitatīvais pētījums projekta ietvaros padziļināti analizēja pusaudžu agresīvās uzvedības iemeslus un sekas, aptverot 10 pusaudžu, viņu vecāku un pedagogu perspektīvas. Pētījums balstījās uz daļēji strukturētām intervijām un tematisko kontentanalīzi, fokusējoties uz pusaudžu mācību pieredzi, attiecībām ar skolotājiem un vienaudžiem, kā arī citiem sociālās vides faktoriem. Rezultāti atklāja bieži sastopamas mācību grūtības, netaisnības sajūtu attiecībās ar skolotājiem un vienaudžiem, kā arī emocionālas un fiziskas vardarbības epizodes. Daļa pusaudžu uzsvēra, ka trūkst strukturētas un empātiskas pieejas skolu vidē, kas novestu pie pozitīvas uzvedības maiņas.

Pētījums atklāja arī sarežģītas ģimenes dinamiskas, kurās emocionālā un fiziskā vardarbība vai atsvešinātas attiecības bieži veicina agresīvu uzvedību. Pusaudži paši atzina, ka viņu agresija bieži izriet no nepamatotas kritikas vai netaisnības sajūtas skolā. Intervijās tika atklātas situācijas, kurās agresīvā uzvedība kalpo kā reakcija uz skolotāju vai vienaudžu izturēšanos, vienaldzību vai aprunāšanu. Projekta ietvaros tika izcelta nepieciešamība uzlabot emocionālo atbalstu un nodrošināt jauniešiem pieeju kvalitatīvām intervencēm gan skolā, gan ārpus tās.

Pētījumā īpaši uzsvēra nepieciešamību pēc multidisciplināras pieejas un starpinstitutionālās sadarbības, lai nodrošinātu atbilstošu un savlaicīgu palīdzību pusaudžiem, tādējādi veicinot pozitīvu uzvedības izmaiņu un sekmējot iekļaujošu skolas vidi. Rezultāti apliecināja, ka iesaistītajiem jauniešiem ir būtiski, lai par viņiem rūpētos, meklētu konstruktīvus risinājumus un nodrošinātu praktisku un emocionālu atbalstu.

SAITE UZ PĒTĪJUMU

1.3. Pētījums par citu valstu pieredzi un praksti, sniedzot atbalstu bērniem ar uzvedības grūtībām izglītības sistēmā

Citu valstu pieredzes pētījums koncentrējās uz Igaunijas, Somijas, Norvēģijas un Vācijas pieeju izglītības sistēmas iekļaujošai praksei bērniem ar uzvedības sarežģījumiem. Šis pētījums tika veikts, izmantojot plašu sekundāro datu analīzi, kas aptvēra likumdošanu, izglītības politiku, finansēšanas mehānismus, sadarbības modeļus un institucionālās struktūras. Pētījuma ietvaros tika arī rīkotas padziļinātas intervijas ar ekspertiem katrā valstī, lai iegūtu izpratni par praktisko atbalstu un tā efektivitāti.

Valstis tika izvēlētas, balstoties uz to atzīto iekļaujošās izglītības praksi un pieredzi atbalsta sniegšanā bērniem ar uzvedības problēmām. Katra valsts piedāvāja savus unikālos pieejas piemērus. Piemēram, Igaunija, kur īpaša uzmanība tiek pievērsta agrīnai intervencei un skolas un ģimenes sadarbībai, demonstrēja sekmīgu starpdisciplināru pieeju ar ciešu uzmanību uz skolas klimatu. Somijas pieredze ietvēra strukturētus preventīvos pasākumus un vairākpakāpju atbalsta modeļus, kas sniedz agrīnu palīdzību bērniem, lai samazinātu sarežģījumu izpausmi nākotnē.

Norvēģijā uzsvars tika likts uz pozitīvas uzvedības veicināšanu, piedāvājot vairāklīmeņu atbalsta sistēmas ar integrētu preventīvo un intervenču pieeju, savukārt Vācija demonstrēja iekļaujošu izglītības pieeju, kas ietvēra specializētus atbalsta pakalpojumus bērniem ar autiskā spektra traucējumiem un citām uzvedības problēmām. Pētījums atklāja, ka veiksmīgai iekļaušanai nepieciešama integrēta pieeja, kurā sadarbojas gan izglītības, gan sociālās un veselības nozares.

Galvenie secinājumi norādīja uz nepieciešamību pēc vairāklīmeņu atbalsta sistēmām, kas ļauj nodrošināt efektīvu palīdzību bērniem ar uzvedības problēmām, sākot no vispārējiem preventīviem pasākumiem līdz specifiskām intervenču metodēm. Turklāt sadarbības nozīme starp dažādiem izglītības līmeņiem, valsts un pašvaldību institūcijām un nevalstiskajām organizācijām izrādījās kritiski svarīga. Analīze parādīja, ka iekļaujošās politikas un resursu pieejamība ir būtiski priekšnoteikumi, lai mazinātu skolēnu ar uzvedības grūtībām atstumtību un veicinātu pozitīvu izaugsmi. Papildu izaicinājumi bija saistīti ar finansējuma pieejamību un specializētā personāla trūkumu.

Projekta secinājumi tika formulēti, lai veicinātu diskusijas par piemērotu pieeju izstrādi Latvijā, balstoties uz veiksmīgajiem citu valstu piemēriem. Tas ietvēra rekomendācijas par agrīna un mērķtiecīga atbalsta sistēmas izveidi un starpinstitutionālo sadarbību, lai nodrošinātu efektīvu palīdzību bērniem, stiprinot gan viņu individuālās prasmes, gan kopējo iekļaušanos sabiedrībā

SAITE UZ CITU VALSTU PIEREDZES PĒTĪJUMU

1.4. Izpēte par Latvijas skolās realizētām programmām vardarbības mazināšanai

Projekta ietvaros tika veikta informatīvā izpēte, kas parāda nopietnus trūkumus atbalsta programmu bērniem ar uzvedības problēmām un vardarbības novēršanā pārklājumā Latvijas izglītības iestādēs. Rezultāti

liecina, ka vairāk nekā **55%** Latvijas skolu nepiedāvā nevienu uzvedības problēmu vai mobinga novēršanas programmu, īpaši reģionos, kur situācija ir vēl sarežģītāka.

Izpētes rezultātā tika apkopota informācija par Latvijā veiktajiem pētījumiem, atbildīgo iestāžu ziņojumiem, vecākiem un pedagogiem pieejamiem metodiskiem materiāliem un izglītības iestādēs pieejamām izglītojošām programmām, kā arī pieejamiem sociālajiem pakalpojumiem dzīvesvietā bērniem ar uzvedības problēmām. Izpēte tika realizēta atsaucoties uz domnīcu, kuras notiek projekta ietvaros, dalībnieku ierosinājumu.

Izpētē tika atzīts, ka nepieciešama plašāka pedagogu un vecāku apmācība, lai viņi varētu efektīvāk strādāt ar bērniem, kuriem ir uzvedības problēmas. Projekts uzsvēra, ka jāievieš vienota starpinstitucionāla sadarbība un paplašinātas atbalsta programmas, kas vērstas uz vardarbības mazināšanu un bērnu emocionālās drošības stiprināšanu skolās.

Turklāt trūkst specializētu atbalsta programmu bērniem ar funkcionāliem traucējumiem, kuriem uzvedības problēmas bieži vien ir saistītas ar veselības stāvokli vai garīgiem traucējumiem. Šiem bērniem nepieciešams papildu atbalsts un resursi, kas šobrīd ir nepietiekami vai pilnībā neeksistē daudzās izglītības iestādēs un sociālajos dienestos. Tāpat arī iztrūkstošs posms ir atbalsta sistēma gadījumos, kad uzvedība ir ekstremāli izaicinoša.

Tāpat arī 2024.gada jūnija ziņojums no Izglītības un zinātnes ministrijas atklāj, ka līdzšinējie pasākumi vardarbības mazināšanai izglītības iestādēs ir bijuši fragmentāri, un Latvijā joprojām trūkst vienota valsts rīcības plāna, kas nodrošinātu pilnvērtīgu risinājumu. Ziņojumā īpaši uzsvērtā starpinstitucionālās sadarbības nepietiekamība un trūkums koordinētai pieejai vardarbības risināšanā skolās un digitālajā vidē. Piemēram, 24% skolēnu atzina, ka ir cietuši no fiziskas vardarbības skolās, bet 11% gadījumu pāridarītāji bijuši skolotāji vai citi skolas darbinieki.

[SAITE UZ IZPĒTI](#)

2. Pašreizējā situācija

Latvijā pēdējos gados tiek īstenoti vairāki nozīmīgi pasākumi, lai uzlabotu bērnu un jauniešu labklājību, īpaši koncentrējoties uz agrīnu preventīvu atbalstu, uzvedības un atkarību problēmu risināšanu, kā arī vardarbības un bulinga mazināšanu izglītības iestādēs.

2.1. Agrīnās preventīvās atbalsta sistēmas izveide

Agrīnās preventīvās atbalsta sistēmas izveides bērniem mērķis ir savlaicīgi identificēt un novērst uzvedības, emocionālas un sociālās grūtības, kas var ietekmēt bērna attīstību un dzīves kvalitāti. Šī sistēma koncentrējas uz preventīvu pieeju, kas ļauj novērst problēmu padziļināšanos un nodrošina atbalstu bērniem jau to agrīnā attīstības posmā. Valsts kanceleja (Pārresoru koordinācijas departaments) aktīvi strādā pie šīs sistēmas izveides, sadarbojoties ar dažādām nozarēm, lai izveidotu koordinētu un ilgtspējīgu atbalsta modeli.

Sistēmas izveidē svarīgs uzsvars tiek likts uz agrīnu iejaukšanos, kas var ietvert bērnu un viņu ģimeņu atbalstu, psiholoģisko palīdzību, izglītojošas programmas un sociālos pakalpojumus. Agrīnās preventīvās iejaukšanās mērķis ir ne tikai risināt esošas problēmas, bet arī veicināt veselīgu attīstību un labvēlīgu sociālo vidi. Šāda pieeja ļauj novērst problēmu pāreju uz nopietnākām uzvedības un mācību grūtībām, kas varētu negatīvi ietekmēt bērna dzīvi un viņa iespējas pilnvērtīgi integrēties sabiedrībā.

Latvijā šī sistēma tiek veidota, balstoties uz starptautisku pieredzi un sadarbību ar ārvalstu ekspertiem, lai izmantotu labākās prakses piemērus un pielāgotu tos vietējiem apstākļiem. Būtisks aspekts agrīnās preventīvās atbalsta sistēmas izveidē ir daudznozaru sadarbība – izglītības, veselības, sociālie un citi pakalpojumu sniedzēji darbojas kopā, lai nodrošinātu savstarpēji saskaņotu un atbalstošu pieeju. Šī sadarbība

ļauj identificēt un atbalstīt bērnus, kam nepieciešama palīdzība, agrīnā vecumā, kas samazina riskus un veicina ilgtermiņa pozitīvas izmaiņas bērna dzīvē.

Papildus tam agrīna preventīvā atbalsta sistēma paredz metodiskos un izglītojošos materiālus pedagogiem un vecākiem, lai sniegtu nepieciešamo izglītību un rīkus darbā ar bērniem, kuri saskaras ar uzvedības un emocionālām grūtībām. Šāda pieeja veicina ne tikai individuālu bērnu attīstību, bet arī stiprina sabiedrības kopējo veselību un labklājību, nodrošinot drošāku un iekļaujošāku vidi ikvienam bērnam.¹

2.2. Bērnu aizsardzības centra iniciatīvas

Bērnu aizsardzības centrs (BAC) izglītības iestādēs plāno īstenot vairākas aktivitātes, lai veicinātu drošu un atbalstošu vidi bērniem, īpaši koncentrējoties uz vardarbības un mobinga novēršanu, kā arī uzvedības problēmu risināšanu:

1. Vardarbības gadījumu risināšanas algoritma ieviešana: BAC, sadarbībā ar Izglītības un zinātnes ministriju, ir izstrādājis jaunu algoritmu vardarbības gadījumu risināšanai izglītības iestādēs. Šis algoritms sniedz skaidras vadlīnijas izglītības iestāžu personālam, kā rīkoties vardarbības situācijās, veicinot savlaicīgu un efektīvu reakciju. Algoritms ir pieejams BAC mājaslapā, un plānots organizēt apmācības par tā integrēšanu izglītības iestādēs.²
2. Vardarbības intervences komandas izveide: BAC plāno izveidot vardarbības intervences komandu, kas reaģēs uz smagiem vardarbības gadījumiem izglītības iestādēs. Šī komanda sniegs profesionālu atbalstu un palīdzību situācijās, kurās jauniešu savstarpējā vardarbība var novest pie smagām sekām.³
3. Metodisko materiālu izstrāde un apmācības: Lai atbalstītu izglītības iestādes krīzes situācijās, BAC piedāvā metodisko materiālu "Krīzes gadījumu vadīšana izglītības iestādēs". Šis materiāls palīdz izglītības iestāžu personālam efektīvi vadīt krīzes situācijas un nodrošināt profesionālu palīdzību skolēniem, vecākiem un darbiniekiem.⁴
4. Preventīvie pasākumi un izglītojošas kampaņas: BAC īsteno arī preventīvus pasākumus un izglītojošas kampaņas, piemēram, kampaņu "Atpakaļ uz skolu", kas vērsta uz drošas un atbalstošas vides veicināšanu izglītības iestādēs. Šādas iniciatīvas palīdz informēt un izglīt gan skolēnus, gan pedagogus par vardarbības novēršanu un pozitīvas uzvedības veicināšanu.⁵

2.3. Izglītības un zinātnes ministrijas iniciatīvas

Izglītības un zinātnes ministrija (IZM) aktīvi īsteno vairākas iniciatīvas, lai mazinātu vardarbību skolās un veicinātu drošu un atbalstošu mācību vidi. Galvenie pasākumi ietver:

1. Normatīvo aktu pilnveidošana: IZM sadarbībā ar Veselības un Labklājības ministrijām izstrādāja informatīvo ziņojumu "Par emocionālās un fiziskās vardarbības izskaušanu un nepieļaušanu izglītības iestādē, kā arī par valsts un pašvaldības institūciju sadarbību". Šis ziņojums analizē pašreizējo situāciju, identificē sadarbības problēmas starp valsts un pašvaldību institūcijām un piedāvā konkrētus risinājumus vardarbības mazināšanai.⁶

¹ <https://www.mk.gov.lv/lv/preventiva-atbalsta-sistema-berniem>

² <https://www.bac.gov.lv/lv/jaunums/bernu-aizsardzibas-centrs-piedava-jaunu-vardarbibas-gadijumu-risinasanas-algoritmu-izglitibas-iestades>

³ <https://vs.lv/raksts/sabiedriba/2024/01/18/bernu-aizsardzibas-centrs-plano-ievies-vardarbibas-intervences-komandu>

⁴ <https://www.bac.gov.lv/lv/krizes-komanda>

⁵ <https://www.bac.gov.lv/lv>

⁶ [Izstrādāti risinājumi emocionālās un fiziskās vardarbības mazināšanai izglītības vidē | Izglītības un zinātnes ministrija](#)

2. Vardarbības mazināšanas programmu ieviešana: IZM plāno ieviest grozījumus Izglītības likumā, nosakot, ka katrai izglītības iestādei jāizmanto kāda no vardarbības mazināšanas un novēršanas programmām, piemēram, KiVa antibulinga programma. Šīs programmas ir analizētas un aprakstītas Rīgas Stradiņa universitātes 2023. gada informatīvajā ziņojumā par emocionālās labizjūtas sekmēšanas un novērtēšanas instrumentiem un programmām Latvijas izglītības iestādēs.⁷
3. Pedagogu apmācība un kompetenču stiprināšana: Plānots veikt grozījumus Ministru kabineta noteikumos, kas nosaka nepieciešamību pedagogiem regulāri papildināt zināšanas bērnu tiesību jomā, tostarp par vardarbības mazināšanu. Tas nodrošinās, ka pedagogi ir informēti par jaunākajām metodēm un pieejām vardarbības novēršanā.
4. Starpinstitūciju sadarbības stiprināšana: IZM uzsver nepieciešamību pēc mērķtiecīgas prevencijas un starpinstitūciju sadarbības, īpaši pašvaldību un skolu līmenī. Projekts "Integrēta skola-kopiena", kas tiek īstenots ar ES fondu atbalstu, paredz stiprināt pašvaldību un skolu sadarbību, tostarp vecāku iesaisti, lai nodrošinātu koordinētu rīcību sociālās atstumtības un priekšlaicīgas mācību pārtraukšanas riska mazināšanai.

2.4. Veselības ministrijas iniciatīvas

Veselības ministrija ir izstrādājusi vadlīnijas, kuru mērķis ir mazināt ņirgāšanās izplatību izglītības vidē, piedāvājot praktiskus ieteikumus pedagogiem, izglītības iestāžu atbalsta personālam un vecākiem. Šīs vadlīnijas sniedz detalizētu skaidrojumu par ņirgāšanās būtību, tās veidiem, izpausmēm un iespējamām sekām uz bērnu un pusaudžu psihisko un fizisko veselību, nodrošinot piemērotu pieeju dažādām vecuma grupām un izglītības līmeņiem. Tās ietver trīs līmeņu pieeju vardarbības profilaksei un novēršanai – universālo profilaksi, kas attiecas uz visiem skolēniem, selektīvo profilaksi riska grupām un indikēto profilaksi tiem, kuri jau saskārušies ar ņirgāšanos.

Papildus teorētiskajai informācijai vadlīnijas sniedz konkrētus rīcības plānus un norādījumus pedagogiem un atbalsta personālam, kā atpazīt un efektīvi reaģēt uz ņirgāšanās gadījumiem, veicinot drošu un atbalstošu mācību vidi. Vecākiem tiek piedāvātas rekomendācijas, kas palīdz izprast ņirgāšanās pazīmes un sniedz padomus, kā rīkoties, ja bērns ir cietis no vardarbības vai iesaistījies ņirgāšanās situācijā. Šie padomi aicina vecākus sadarboties ar izglītības iestādēm un meklēt veidus, kā kopīgi veicināt bērnu labklājību un drošību.

Lai veicinātu vadlīniju ieviešanu praksē, Veselības ministrija organizē pedagogu profesionālās pilnveides kursus, kuros tiek stiprinātas zināšanas un prasmes par ņirgāšanās izplatības mazināšanu izglītības vidē. Šie kursi tiek īstenoti visā Latvijā, sniedzot pedagogiem nepieciešamo atbalstu un resursus efektīvai vadlīniju pielietošanai ikdienas darbā ar skolēniem. Papildus tam, lai nodrošinātu plašāku informētību un atbalstu, Veselības ministrija ir izveidojusi mācību filmu par pusaudžu ņirgāšanās mazināšanu. Filma pielāgota bērniem ar dažādām uztveres vajadzībām, tostarp ar redzes un dzirdes traucējumiem, un tā pieejama arī vieglajā valodā, nodrošinot plašāku piekļuvi informācijai.⁸

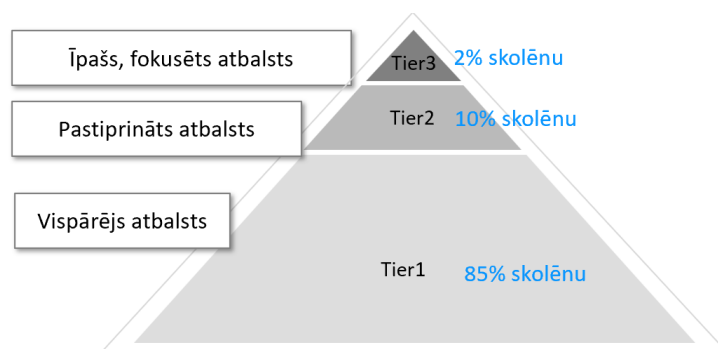
⁷ <https://www.izm.gov.lv/lv/media/22833/download?attachment>

⁸ <https://www.esparveselibu.lv/izstradatas-vadlinijas-un-rekomendacijas-nirgasanas-izplatibas-mazinasanai-izglitibas-vide>

3. Esošās atbalsta sistēmas iztrūkstošie posmi

Ja salīdzina esošo atbalsta sistēmu un plānotos atbalsta pasākumus Latvijā bērniem ar uzvedības grūtībām un citu valstu labās prakses piemēriem, kas balstās uz vairāklīmeņu atbalsta pieeju, ietverot vispārīnāto, pastiprināto un fokusēto atbalstu, var redzēt, ka esošās darbības un plānotās aktivitātes lielāko daļu ir koncentrētas uz vispārīnāto un fokusēto atbalstu. Tomēr arī te būtiski trūkumi kavē sistēmas pilnvērtīgu efektivitāti. Liela daļa atbalsta pasākumu ir sadrumstaloti, un starpinstitucionālā sadarbība starp izglītības, sociālajiem un veselības aprūpes pakalpojumiem bieži vien ir nepietiekama. Šādu problēmu dēļ daudzās Latvijas izglītības iestādēs bērni ar uzvedības grūtībām vai mobinga upuriem nesaņem nepieciešamo palīdzību, īpaši trūkstot specializētām programmām un speciālistiem reģionos. Gandrīz pavisam iztrūkstošs ir pastiprinātais atbalsta posms, kurš ir būtisks bērniem un jauniešiem ar AST, UDHS un dažādiem mācīšanās traucējumiem.

Citu valstu pieredzes analītiskais pētījums parāda, ka vairāklīmeņu atbalsta pieeja ir izveidota ar mērķi sniegt dažādu līmeņu palīdzību atbilstoši bērna vajadzībām. Vairāklīmeņu atbalsta sistēma ir strukturēta pieeja, kas nodrošina efektīvu palīdzību bērniem ar uzvedības problēmām, nodalot atbalstu vairākos līmeņos atkarībā no bērna vajadzībām un problēmu smaguma pakāpes. Šāda sistēma darbojas pēc preventīvā modeļa, kurā bērni saņem mērķtiecīgu atbalstu, kas ir pielāgots viņu specifiskajām vajadzībām. Pamatā šī pieeja sastāv no trim līmeņiem, kas veido hierarhisku struktūru no vispārējiem preventīvajiem pasākumiem līdz specializētām intervencēm:

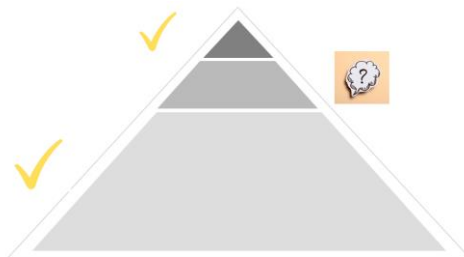
- Pirmais līmenis – vispārējs atbalsts:** Šis līmenis attiecas uz visiem bērniem un tiek īstenots skolās un bērnudārzos, lai nodrošinātu vispārēju atbalstu un novērstu problēmu attīstību. Vispārējā atbalsta profilakse ietver pozitīvas uzvedības veicināšanu, skolas noteikumu izstrādi un īstenošanu, skolēnu sociālo un emocionālo prasmju mācīšanu. Piemēram, dažādas antibulginga programmas, piemēram, KiVa, koncentrējas uz pozitīvas skolas kultūras veidošanu un visu skolēnu iesaistīšanu, lai mazinātu vardarbības un mobinga riskus.
- Otrais līmenis – pastiprināts atbalsts:** Šajā līmenī tiek nodrošināts atbalsts bērniem, kuri identificēti kā riska grupas dalībnieki un kuriem ir nepieciešama papildu palīdzība, lai novērstu problēmu padziļināšanos. Tas ietver mērķtiecīgākus pasākumus, piemēram, grupu konsultācijas, vecāku izglītošanu un apmācības, psiholoģisko palīdzību vai specializētas programmas, kas mērķētas uz uzvedības un emocionālo problēmu risināšanu. Šis līmenis ir svarīgs, lai novērstu, ka problēmas kļūst smagākas un ietekmē bērna mācīšanās spējas un emocionālo labklājību.
- Trešais līmenis – fokusēts atbalsts:** Šis līmenis ir paredzēts bērniem ar smagām uzvedības vai emocionālajām problēmām, kuriem ir nepieciešams intensīvs un pielāgots atbalsts. Šeit tiek izmantotas specifiskas intervences, kas ietver individuālās terapijas, atbalsta plānus, sadarbību ar

dažādiem speciālistiem, tostarp psihologiem, sociālajiem darbiniekiem un pedagogiem, lai nodrošinātu visaptverošu palīdzību. Fokusēts atbalsts tiek sniegts, cieši sadarbojoties ar bērna ģimeni un apkārtējo vidi, lai panāktu visaptverošas izmaiņas un veicinātu bērna pozitīvu attīstību.

Bērni ar autismu, uzmanības deficīta un hiperaktivitātes sindromu (UDHS), kā arī mācīšanās traucējumiem veido mērķa grupu, kurai **nepieciešams pastiprināts atbalsts**, lai sekmīgi iekļautos izglītības procesā un sabiedrībā. Šai mērķa grupai bieži vien nav pietiekamas pieejas agrīnai prevencijai, kas paredzētu laicīgu problēmu identificēšanu un risināšanu. Lai arī vispārējās profilakses programmas tiek ieviestas izglītības iestādēs, to ietekme uz bērniem ar specifiskām uzvedības un mācīšanās grūtībām ir ierobežota, jo tās nespēj pilnībā pielāgoties šīs grupas unikālajām vajadzībām. Esošās programmas un atbalsta pasākumi nereti nav piemēroti mērķa grupai, jo tās bieži orientējas uz plašākiem preventīviem pasākumiem, kas nevar risināt konkrētās grūtības, ar kurām sastopas bērni ar autismu, UDHS vai mācīšanās traucējumiem. Izņēmums ir programma "Stop 4-7", kas piedāvā specializētu atbalstu bērniem vecumā no četriem līdz septiņiem gadiem ar uzvedības problēmām. Tomēr šī programma sasniedz tikai nelielu daļu no mērķa grupas un ir vairāk orientēta uz pirmsskolas izglītības līmeni. Tādējādi bērni, kuri ir vecāki vai kuriem ir sarežģītākas vajadzības, bieži vien paliek ārpus efektīva atbalsta.

Lai nodrošinātu nepieciešamo palīdzību, šiem bērniem ir vajadzīgs specifiskāks atbalsts, kas šobrīd lielā mērā tiek uzlikts uz skolu pleciem. Skolām bieži trūkst resursu, zināšanu, apmācītu speciālistu un metodoloģiju, lai efektīvi strādātu ar bērniem ar sarežģītām uzvedības vai mācīšanās grūtībām. Tas rada papildu slogu pedagogiem un nenodrošina pietiekamu atbalstu, lai bērni spētu pilnvērtīgi attīstīt savas prasmes un integrēties izglītības procesā. Lai situāciju uzlabotu, nepieciešams izveidot koordinētu un specifiski pielāgotu Pastiprinātā atbalsta sistēmu, kas cieši sadarbojas ar izglītības, sociālajiem un veselības aprūpes speciālistiem, nodrošinot mērķtiecīgu un ilgtermiņa atbalstu.

Projekta "Sociālās atstumtības riskam pakļauto jauniešu (skolēnu ar uzvedības problēmām) interešu aizstāvība, veidojot valsts atbalsta sistēmu" galvenais secinājums ir: **Veidojot atbalsta sistēmu izglītības iestādēs, būtiski ir to veidot arī bērniem ar autiskā spektra traucējumiem, UDHS, u.c. traucējumiem, ņemot vērā faktu, ka šiem bērniem ir vajadzīgs specifiskāks atbalsts.**

4. Rekomendācijas pastiprinātā atbalsta sistēmas izveidei

Lai nodrošinātu sistemātisku pastiprināto atbalstu bērniem ar specifiskām vajadzībām, nepieciešama kompleksa un koordinēta pieeja, kas aptver gan bērnus, gan viņu ģimenes, pedagogus un atbalsta personālu. Pastiprinātais atbalsts nozīmē ne tikai reaģēšanu uz jau esošām uzvedības, mācīšanās vai emocionālām grūtībām, bet arī aktīvu preventīvu darbu un sadarbības stiprināšanu starp visām iesaistītajām pusēm. Tā mērķis ir nodrošināt bērniem drošu, atbalstošu un iekļaujošu vidi, kas veicina viņu izaugsmi, sociālās un emocionālās prasmes, kā arī akadēmiskos panākumus. Pastiprinātais atbalsts ietver vairākus līmeņus un ir pielāgots katra bērna individuālajām vajadzībām. Zemāk sniedzam pastiprinātā atbalsta sastāvdaļu sarakstu, kas ir rekomendētas nozares speciālistu un ekspertu izstrādātās pieejās:

4.1. Pedagogu apmācība un supervīzija

Lai pedagogi spētu sniegt efektīvu un mērķtiecīgu atbalstu bērniem ar specifiskām vajadzībām, ir nepieciešams nodrošināt viņiem regulāras supervīzijas un kvalitatīvas apmācības.⁹ Supervīzijas palīdz pedagogiem reflektēt par savu ikdienas darbu, analizēt sarežģītas situācijas un attīstīt profesionālās prasmes, kas nepieciešamas darbā ar bērniem ar uzvedības un mācīšanās grūtībām. Šāda atbalsta sistēma ne tikai sniedz iespēju pilnveidoties, bet arī palīdz pedagogiem labāk pārvaldīt stresa situācijas un veicina profesionālo labklājību.

Pedagogu izglītošana ir būtiska, jo tā paaugstina viņu profesionālās kompetences un veicina jaunu prasmju un zināšanu apgūšanu, kas nepieciešamas darbam ar dažādām bērnu grupām, tostarp tiem, kuriem ir īpašas vajadzības. Izglītošana palīdz pedagogiem efektīvi risināt uzvedības problēmas, pielietojot piemērotas stratēģijas un metodes, kas veicina pozitīvu uzvedību un labvēlīgu mācību vidi. Tāpat apmācības un supervīzijas veicina stresa un izdegšanas profilaksi, jo nodrošina atbalsta mehānismus, kas palīdz pedagogiem tikt galā ar profesionālajiem izaicinājumiem un uzlabo emocionālo labklājību. Papildus tam izglītoti pedagogi veicina iekļaujošu izglītības vidi, kurā visi bērni, neatkarīgi no viņu vajadzībām, saņem atbilstošu atbalstu un iespēju mācīties. Iekļaujošās izglītības princips pieprasa zināšanas, empātiju un prasmīgas pieejas, ko apmācības un supervīzijas var nodrošināt. Tādējādi, investējot pedagogu profesionālajā izaugsmē, tiek veidota efektīva, mērķtiecīga un iekļaujoša izglītības vide, kas sniedz labumu gan bērniem, gan pašiem pedagogiem.

4.2. Sociālo prasmju grupas bērniem izglītības iestādēs

Sociālo prasmju grupas bērniem ir strukturētas nodarbības, kuru mērķis ir attīstīt bērnu saskarsmes un emocionālās pašregulācijas prasmes. Šajās grupās bērni, bieži vien no dažādām klasēm un vecuma grupām, tiek iesaistīti aktivitātēs, kas veicina sadarbību, komunikāciju un empātiju. Nodarbībās bērni mācās efektīvi komunicēt, izteikt savas domas un jūtas, kā arī ieklausīties citos. Turklāt šādas grupas palīdz apgūt, kā atpazīt un pārvaldīt emocijas, kas ir būtiski konfliktu risināšanā un stresa situācijās. Piedaloties kopīgās aktivitātēs, bērni attīsta spēju strādāt komandā, dalīties ar resursiem un atbalstīt vienu otru, vienlaikus veicinot empātiju un spēju saprast citu cilvēku jūtas un viedokļus.

⁹ https://dspace.rsu.lv/jspui/bitstream/123456789/3806/1/IPD-1140_Supervizija_Elektroniskais_izdevums_38-43.pdf

4.3. Praktiski instrumenti skolām

Lai nodrošinātu efektīvu un pastiprinātu atbalstu bērniem ar specifiskām vajadzībām, ir būtiski izstrādāt un nodrošināt praktiski izmantojamus rīkus un vadlīnijas skolām. Šie rīki palīdzētu pedagogiem un skolas atbalsta personālam labāk izprast šo bērnu specifiskās vajadzības un pielāgot mācību vidi tā, lai ikvienam skolēnam būtu iespēja pilnvērtīgi mācīties un attīstīties.

Praktiskas vadlīnijas var ietvert informāciju par stratēģijām un metodēm, kā efektīvi atbalstīt bērnus ar uzvedības un mācīšanās grūtībām, piemēram, izstrādājot individuālus mācību plānus, pielāgojot mācību materiālus vai sniedzot specifiskas uzvedības vadības stratēģijas. Šādas vadlīnijas un rīki var palīdzēt skolām izveidot iekļaujošu mācību vidi, kas ir pielāgota katra bērna vajadzībām, nodrošinot gan izglītības, gan emocionālo atbalstu. Īpaši svarīgi ir nodrošināt, lai skolās tiktu ieviestas labās prakses piemēri un iekļauti pasākumi, kas veicina bērnu ar autismu, UDHS vai mācīšanās traucējumiem pozitīvu attīstību un iekļaušanos.

Lai nodrošinātu vienmērīgu un kvalitatīvu atbalsta pārklājumu visā Latvijā, nepieciešams valsts līdzfinansējums. Šāds finansējums varētu tikt izmantots skolotāju apmācībām, atbalsta materiālu izstrādei un ieviešanai, kā arī specializēto atbalsta speciālistu – psihologu, sociālo pedagogu, speciālo pedagogu – nodrošināšanai skolās. Valsts atbalsts būtu svarīgs resurss, lai pārvarētu reģionālās atšķirības izglītības kvalitātē un nodrošinātu, ka ikviens bērns, neatkarīgi no dzīvesvietas, saņem vienlīdzīgu atbalstu.

4.4. Vides pielāgošana dažādam sensorajam jūtīgumam

Sensorās vides pielāgošana izglītības iestādēs ir būtiska, lai nodrošinātu piemērotu mācību vidi bērniem ar sensoru jutīgumu, piemēram, tiem, kuriem ir autiskā spektra traucējumi (AST) vai uzmanības deficīta un hiperaktivitātes sindroms (UDHS). Šādi bērni bieži vien ir īpaši jutīgi pret apkārtējās vides stimuliem, piemēram, trokšņiem, gaismas intensitāti vai telpas iekārtojumu, kas var ietekmēt viņu spēju koncentrēties un mācīties.

Trokšņu līmeņa kontrole: Pārmērīgs troksnis klasē var radīt diskomfortu un traucēt bērnu koncentrēšanos. Lai mazinātu trokšņu līmeni, ieteicams izmantot skaņu absorbējošus materiālus, piemēram, paklājus, aizkarus vai akustiskos paneļus. Tāpat svarīgi ir izveidot klusuma zonas, kur bērni var atpūsties un nomierināties.

Gaismas pielāgošana: Spilgta vai mirgojoša gaisma var būt traucējoša bērniem ar sensoru jutīgumu. Ieteicams izmantot regulējamu apgaismojumu, kas ļauj pielāgot gaismas intensitāti atbilstoši bērnu vajadzībām. Dabiskās gaismas izmantošana un fluorescējošo spuldžu aizstāšana ar siltāku apgaismojumu var palīdzēt radīt komfortablāku vidi.

Telpas iekārtojums: Pārblīveta vai haotiska telpa var radīt trauksmi un apjukumu. Svarīgi ir uzturēt kārtību un minimālistisku telpas iekārtojumu, izvairoties no pārmērīga vizuālā trokšņa. Skolotāji var izmantot vizuālos norādījumus un skaidras struktūras, lai palīdzētu bērniem orientēties telpā un mācību procesā.

Sensorās zonas izveide: Izglītības iestādēs ieteicams izveidot speciālas sensorās zonas vai stūrīšus, kur bērni var izmantot dažādus sensoros materiālus, piemēram, smilšu kastes, ūdens spēles vai tekstūras paneļus. Šādas zonas palīdz bērniem regulēt savas sensorās vajadzības un veicina pašregulāciju.

Personāla apmācība: Pedagogiem un skolas personālam ir būtiski izprast sensorās jutības ietekmi uz bērnu uzvedību un mācīšanos. Regulāras apmācības un semināri par sensorās integrācijas principiem palīdzēs personālam efektīvāk atbalstīt bērnus ar sensoru jutīgumu.

Labās prakses piemēri: Lai nodrošinātu iekļaujošu un atbalstošu mācību vidi bērniem ar dažādām sensorām vajadzībām, būtiski ir apzināt un analizēt Latvijas labās prakses piemērus par vides pielāgošanu. Sensorās vajadzības bērniem var atšķirties – dažiem bērniem ir nepieciešama klusa un mierīga vide, savukārt

citiem ir vajadzīga iespēja aktīvi kustēties un izmantot specifiskus sensorus materiālus. Latvijas izglītības iestādēs ir realizēti vairāki projekti un pasākumi, kas piedāvā inovatīvus risinājumus un praktiskus pielāgojumus, un to apzināšana palīdzētu izstrādāt visaptverošākas pieejas sensorās vides pielāgošanai.

4.5. Paredzamas skolas vides un dienas kārtības veidošana

Paredzama skolas vide ir būtisks elements, kas veicina skolēnu drošības sajūtu, pašpārliecinātību un efektīvu mācību procesu. Šāda vide nodrošina skaidru struktūru, kurā skolēni viegli orientējas gan telpās, gan dienas kārtībā, kas īpaši svarīgi bērniem ar īpašām vajadzībām, piemēram, autiskā spektra traucējumiem (AST) vai uzmanības deficīta un hiperaktivitātes sindromu (UDHS).

Telpu orientācija: Lai skolēni viegli atrastu nepieciešamās telpas, skolā jāievieš skaidra un konsekventa norāžu sistēma. Tas ietver telpu numurus, nosaukumus un virziena zīmes, kas izvietotas redzamās vietās. Papildus var izmantot krāsu kodus vai simbolus, lai atvieglotu orientēšanos, īpaši jaunākiem skolēniem vai tiem, kuriem ir grūtības ar lasīšanu. Piemēram, dažādu mācību priekšmetu kabinetiem var piešķirt noteiktas krāsas, kas palīdz skolēniem ātrāk atpazīt nepieciešamo telpu.

Dienas kārtība un stundu plāns: Skaidri definēta un konsekventa dienas kārtība palīdz skolēniem sagatavoties gaidāmajām aktivitātēm un samazina trauksmi. Skolā jānodrošina, lai stundu saraksts un dienas plāns būtu viegli pieejams un saprotams visiem skolēniem. Tas var ietvert vizuālus grafikus, kuros attēlotas stundas, starpbrīži un citas aktivitātes. Šādi grafiki var tikt izvietoti klasēs, gaitenēs vai skolēnu dienasgrāmatās. Svarīgi, lai šie plāni būtu konsekventi un, ja nepieciešamas izmaiņas, tās tiktu paziņotas savlaicīgi un skaidri.

Rutīnas un pārejas: Stabils rutīnas un skaidri noteiktas pārejas starp aktivitātēm palīdz skolēniem justies droši un pārliecināti. Piemēram, skolotāji var izmantot signālus vai norādes, lai informētu par pāreju no vienas aktivitātes uz citu, tādējādi palīdzot skolēniem sagatavoties nākamajam uzdevumam. Šāda pieeja īpaši noderīga skolēniem ar AST, kuriem pēkšņas izmaiņas var radīt diskomfortu.

Vizuālie atbalsta materiāli: Vizuālie materiāli, piemēram, attēli, piktogrammas vai grafiki, var palīdzēt skolēniem labāk izprast dienas kārtību un orientēties skolā. Šie materiāli var tikt izmantoti, lai attēlotu stundu sarakstu, uzdevumu secību vai noteikumus. Piemēram, klasē var izvietot vizuālu dienas plānu, kurā attēlotas visas dienas aktivitātes ar atbilstošiem simboliem.

4.6. Iekļaušanas plāni pārejas periodos

Pāreja uz jaunu skolu bērniem ar autismu, uzmanības deficīta un hiperaktivitātes sindromu (UDHS) vai mācīšanās traucējumiem var būt īpaši izaicinoša, tāpēc ir būtiski izstrādāt un īstenot detalizētus iekļaušanas plānus, kas ņem vērā katra bērna individuālās vajadzības. Lai atvieglotu šo procesu, nepieciešama iepriekšēja sagatavošana, kas ietver informācijas apmaiņu starp vecākiem, iepriekšējās un jaunās skolas personālu par bērna stiprajām pusēm, izaicinājumiem un nepieciešamajiem atbalsta pasākumiem. Skolai jāorganizē arī iepriekšējās vizītes, lai bērns varētu iepazīties ar jauno vidi, skolotājiem un klasesbiedriem, tādējādi mazinot neziņu un trauksmi.

4.7. Atgriešanās plāni pēc mācību pārtraukuma

Atgriešanās plānu izstrāde bērniem, kuri bijuši atstādināti no mācību procesa, ir būtiska, lai nodrošinātu veiksmīgu reintegrāciju un turpmāku akadēmisko izaugsmi. Katram skolēnam nepieciešams individuāli pielāgots plāns, kas ņem vērā viņa specifiskās vajadzības, atstādināšanas iemeslus un mācību sasniegumus. Šāds plāns tiek izstrādāts, cieši sadarbojoties ar skolēna vecākiem, pedagogiem, skolas psihologu un citiem speciālistiem, lai nodrošinātu visaptverošu un vienotu atbalsta pieeju.

4.8. Labās prakses piemēru analīze

Veicot veiksmīgu prakses piemēru analīzi un izveidojot datu bāzi, iespējams dalīties pieredzē un uzlabot risinājumus visā izglītības sistēmā.

4.9. Aktivitāšu veidošana piederības sajūtai

Veidojot aktivitātes, kas iesaista bērnus un vecākus un veicina piederības sajūtu skolai, var uzlabot uzticēšanās pilnas attiecības starp skolēniem, vecākiem un skolotājiem.

4.10. Vecāku atbalsta grupas

Šādas grupas nodrošina iespēju vecākiem dalīties pieredzē, saņemt atbalstu un kopīgi meklēt risinājumus izaicinājumiem, ar kuriem saskaras viņu bērni.

4.11. Papildu atbalsta personāls

Nepieciešams palielināt psihologu, speciālo pedagogu un citu atbalsta speciālistu skaitu, lai nodrošinātu pietiekamu atbalstu bērniem.

4.12. Sadarbības attīstīšana ar vecākiem

Veicinot sistemātisku sadarbību starp skolām un vecākiem, tiek nodrošināta vienota izpratne un konsekventi atbalsta pasākumi bērnu labklājības veicināšanai.

4.13. Vislatvijas talka – Co-dizaina projekts

Šāda veida projekti veicina sadarbību starp skolām un sabiedrību, iesaistot dažādus resursus aktuālo problēmu risināšanā.

4.14. Semināri izglītības pārvalžu darbiniekiem

Regulāri semināri un apmācības palīdz uzturēt vienotu pieeju vardarbības un uzvedības jautājumu risināšanā.